

Homonymie

Podle Aristotela (Kateg., kap. 1.) se „stejnojmennými ... nazývají věci, které mají společné pouze jméno, kdežto podstatný pojem, který je jménem označen, je různý.“ Když pozorně přečteme tento výměr homonymie, shledáme dvě důležité a zajímavé okolnosti, totiž že výměr mluví zároveň resp. vedle sebe o jménu, jež označuje pojem, a o jménu, jež je názvem věci (jež nazývá či pojmenovává věc). Ačkoliv cílem výměru je poukaz na to, že totéž slovo pojmenovává dvě různé věci (dvě skutečnosti), ukazuje se, byť nikoliv záměrně, že slovo vlastně vždycky pojmenovává dvě věci, totiž jednak skutečnou věc, jednak její pojem. V tom smyslu je tedy homonymie neodlučná od jazyka, ba dokonce lze říci, že je jeho podstatnou vlastností. A tady můžeme ovšem jít ještě dál. Pojem sám totiž nemůže obstát, ale musí být vždycky velmi úzce spjat s příslušným intencionálním předmětem (raději než objektem, jak zase říká Edm. Husserl). Tím se nám homonymie rozšiřuje o další člen: jméno je jménem věci, ale také jménem pojmu a jménem intencionálního předmětu. Kombinujeme-li tyto vztahy ještě s onou homonymií, o kterou v Kategoriích Aristotelovi (resp. jeho žákům) šlo, vše se nám hned zdvojuje či ztrojuje atd. Zvolme si příklad: české slovo koruna znamená jednak korunu stromu, jednak korunu královskou a jednak korunu jako platidlo, např. jednokorunovou minci (tady bychom mohli počet významů koruny ještě rozšířit). Jediné slovo pojmenovává tedy tři různé skutečnosti (věci), ale zároveň tři různé pojmy a tři různé intencionální předměty (tj. myšlenkové modely). A to zcela necháváme stranou komplikaci spojenou s tím, že touž věc (skutečnost) můžeme mínit několika různými pojmy, a to hned ve dvojím smyslu. Především se uvádí známý příklad, který však je dokladem zrušené homonymie: Večerka a Jitřenka. Pro nás je však v souvislosti s homonymií důležitý druhý typ vztahů, kde slovo samo (po vnější stránce), stejně jako věc, oním slovem označená resp. pojmenovaná, zůstávají zachovány (takže jde o klasickou homonymii), ale kde význam slova poněkud kolísá a kde především pojem, s oním slovem spojený, není jeden, nýbrž je to pojmů několik. Ovšem abychom byli vskutku přesní, musíme upozornit navíc na jeden důležitý rozdíl. Slovo je vždycky spjata s celým hnízdem dvojic pojem – intencionální předmět, a to samo o sobě není resp. nemusí být na závalu, i když to člověku v přesném myšlení nezkušenému může někdy způsobovat značné nesnáze. Na tomto místě nám však jde o to, že mezi ony pojmy, které mohou být legitimně zahrnuty do onoho hnízda, může být připeleten také pojem nebo hned několik pojmů (a příslušných intencionálních předmětů), které k ostatním buď vůbec nenáleží (a pak jde o další případ homonymie), anebo které přidávají či naopak ubírají ostatním pojmům některé významové charakteristiky resp. „konotace“. (Pojmy totiž nejsou ničím samostatným a základním, nýbrž jednak musí být konstituovány nasouzením – a jsou to tedy v jistém smyslu produkty nasouzení -, jednak představují jakési otevřené možnosti nových soudů, úsudků a rozsáhlejších koncepcí, postupů a dokonce myšlenkových strategií. Tento typ „homonymie“ má obrovskou, zatím dalekosáhle nedoceněnou důležitost pro myšlení vůbec a pro filosofování zvlášť.

(14. 7. 1991)

(91*350; homonymie, pojem, intencionální předmět, konotace, nasouzení, jméno, název, označení, Aristotelés; A6: LvH, homonymie)